

способу життя до такого, який у тій чи іншій мірі він може визначити сам. У ситуації самовизначення курсант не автоматично використовує свій досвід, а проявляє життєтворчість. Тут мають місце, як зазначає Н. Голованова [3], всі ознаки акту творчості, які проявляються у пізнавальній, суспільно-політичній, художньо-естетичній, фізкультурно-спортивній чи трудовій і професійній діяльності. Соціальний досвід курсанта – складний продукт творчого розвитку і залежить не лише від впливів суспільства і освітньо-виховного середовища, але й еволюціонує ніби „з самого себе”. В силу такої природи всі компоненти соціального досвіду курсанта – величини змінні, тому вони безпосередньо характеризуються як нестійкі і нерівномірні.

У результаті дослідно-експериментальної роботи описано процеси самовизначення і самореалізації курсантів як самоцінні прояви сутнісних сил особистості і визнано як важливу умову успішної соціалізації. Процесуальна сторона цих процесів полягає у розширенні спектру позанавчальних видів діяльності (робота в органах курсантського та студентського самоврядування; співробітництво з молодіжними і політичними організаціями; участь у студентських союзах; участь у художній самодіяльності ВНЗ і поза ним; робота у творчих гуртках і об'єднаннях; відвідування гуртків, секцій; участь у змаганнях як у ВНЗ так і поза ним; туризм; професійний спорт; змагання з пожежно-стройової підготовки) та розширенні меж спілкування курсантів у ВНЗ МНС України і поза ними. Важливим стало включення позанавчальних видів діяльності у структуру процесів саморозвитку, самореалізації і самовдосконалення. Результатом стало осмислення курсантом процесу соціалізації, становлення суб'єктності як базового особистісного утворення, сформованість „Я-концепції” курсанта, самооцінки і здатності до саморегуляції поведінки і діяльності, адаптації і самореалізації у соціумі. Особлива увага звертається на відбір змісту позанавчальної роботи, яка забезпечує становлення і розвиток особистісних функцій курсанта, сприяє його успішній соціалізації (рольові і пізнавальні ігри; „Що? Де? Коли?”; пошукові проекти; групова та індивідуальна науково-дослідна робота; підготовка наукових робіт та участь у конкурсах; тематичні вечори („Морально-етичні цінності нашого взводу”, „Повага та гідність у спілкуванні з протилежною статтю”; „Поведінка курсантів у різних соціальних умовах”).

Література

1. Савченко С. В. Социализация студенческой молодежи в условиях регионального образовательного пространства / С. В. Савченко. – Луганск: Альма-матер, 2003. – 406 с.
2. Дементьев Г. Г. Процесс формирования личности под влиянием социальной среды в современных условиях: дис. на соискание уч. степени канд. соц. наук: 22.00.04 / Г. Г. Дементьев. – М., 2000. – 191 с.
3. Голованова Н. Ф. Социализация и воспитание ребенка: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Н. Ф. Голованова. – Санкт-Петербург: Речь, 2004. – 272 с.
4. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М., 1973. – 379 с.
5. Erikson E. Life cycle completed. – N.-Y.; London: W.W. Norton and Co., 1982.

Надійшла до редколегії 21.02.2009 р.

УДК 378

Яцула Т. В.

КУЛЬТУРА ОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК БАЗОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА

Резюме У статті розкриваються теоретичні підходи до визначення сутності культури особистісної взаємодії педагога. **Ключові слова:** культура, взаємодія, культура особистісної взаємодії.

Резюме В статье рассматриваются теоретические подходы к определению сущности культуры личностного взаимодействия педагога. **Ключевые слова:** культура, взаимодействие, культура личностного взаимодействия.

Summary Theoretical approaches to the determination of essence of personal co-operation open up in the article. **Keywords:** personal, co-operation, article.

Інтеграційні процеси в освітній галузі передбачають нові підходи до становлення професіоналізму майбутнього фахівця, зокрема педагога. Важливого значення набуває проблема особистісної і професійної культури, яка спрямовує діяльність на постійне, творче самовдосконалення, саморозвиток. У цих умовах формування культури особистісної взаємодії майбутнього педагога є одним із шляхів розвитку його компетентності. Питання про формування культури фахівця, що передбачає поєднання високого професіоналізму, інтелігентності, соціальної зрілості і творчого начала вперше було висвітлено Н. Б. Криловою [5]. Автор вважає, що: особистісна культура формується у всебічній діяльності; повнота розвитку і самовизначення особистості зумовлена широтою, діапазоном і змістом діяльності; якість виховання опосередкована якістю діяльності і спілкування; в організації виховного процесу, діяльності і самодіяльності студентів (їхнього самовиховання, самоорганізації, самоврядування й ін.) необхідно виходити з аналізу виховних ситуацій і визначень пріоритетних проблемних напрямків виховної роботи (тобто йти „знизу” – від реальності, а не тільки „зверху” – від ідеалу); підвищення культури виховання пов'язано з процесом гуманізації освітнього простору; теорія виховання повинна включати визначення його цілей, задач, проблем і протиріч виховання, а також умов і рішень, що передбачають їхнє подолання; формування культури майбутнього фахівця в системі освіти опосередковано всієї соціокультурною ситуацією в суспільстві, що складається і динамічно змінюється; вона може сприяти чи, навпаки, перешкоджати підвищенню якості підготовки фахівця. Розглядаючи особистісну культуру фахівця, автор характеризує її як вираження зрілості і розвиненості всієї системи соціально значимих особистісних якостей, продуктивно реалізованих в індивідуальній діяльності [5, с. 14].

Таким чином, процес розвитку особистісної культури фахівця пов'язаний зі становленням професіонала як суб'єкта професійної діяльності. Ознаками суб'єктності професіонала, за визначенням А. А. Деркач [3, с. 279], є наступні параметри активності людини в праці: активне орієнтування (у новій ситуації, у новому матеріалі); усвідомлення (структури своєї діяльності, якостей особистості, етапів життєвого шляху й ін.); ініціатива, самостійне цілепокладання (без зовнішнього тиску); планування, передбачення; прагнення до саморегуляції (самоконтролю, самокорекції, самокомпенсації) діяльності; володіння прийомами саморегуляції; включеність у діяльність, інтенсивність прикладених зусиль; усвідомлене усунення протиріч свого розвитку, забезпечення гармонії між його сторонами; постійна готовність до саморозвитку, самовідновлення, виходу за свої межі; прагнення до самореалізації, творчості у самотворенні, самоекспериментуванні; інтеграція свого професійного шляху, структурування (впорядкування) свого професійного досвіду, вміння бачити його в перспективі, усвідомлювати „уроки” свого досвіду, вчитися на помилках чужого досвіду. Про значимість у досягненні професіоналізму, розвитку особистісно-професійних якостей говорить і В. О. Сластьонін. „Професійно-особистісний розвиток учителя являє собою безупинний процес ціннісно-сміслового самовизначення щодо власної діяльності, способу її здійснення і самореалізації” [7, с. 6]

Грунтуючись на цьому, ми вважаємо що формування культури особистісної взаємодії педагога зумовлена новим розумінням процесів освіти: освіта є культурним процесом, в якому дитина – активний суб'єкт життя, здатна до культурного саморозвитку; педагог – посередник між дитиною і культурою, який надає допомогу і підтримку в перебудованні особистісних смислів у світі культурних цінностей; взаємодіючи в освітньому просторі з особистістю дитини, педагог осмислює ціннісно-сміслові орієнтири своєї педагогічної діяльності, що, у свою чергу, відкриває простір самоздійснення, самоактуалізації.

Проблема професійно-педагогічної культури висвітлюється в працях В. М. Гриньової, І. Ф. Ісаєва, С. В. Кульневича, В. О. Сластьоніна, Н. Н. Тарасевич та ін. Суттєвим з позицій нашого дослідження є визначення педагогічної культури С. В. Кульневичем, який розглядає її як генеральну характеристику особистості, діяльності і педагогічного спілкування вчителя. Вона реалізується як динамічна система педагогічних цінностей, творчих способів педагогічної діяльності й особистих досягнень вчителя у створенні зразків педагогічної практики з позиції людини культури [4]. Показниками педагогічної культури є: гуманістична педагогічна позиція

вчителя стосовно дітей і його здатність бути вихователем; психолого-педагогічна компетентність і розвинуте педагогічне мислення; освіченість у сфері предмета що викладається і володіння педагогічними технологіями; досвід творчої діяльності, уміння обґрунтувати власну педагогічну діяльність як систему (дидактичну, виховну, методичну), здатність розробити авторський освітній проект; культуру професійного поведіння, способи саморозвитку, уміння саморегуляції власної діяльності, спілкування. Аналізуючи ці визначення, слід зазначити, що вони не включають культуру особистісної взаємодії як основу суб'єкт-суб'єктних відносин і внутрішню позицію педагога стосовно педагогічної діяльності як смисложиттєвої цінності [4]. Професійне поведіння вчителя – це форма практичного існування його індивідуальної педагогічної культури, тому компонент культури особистісної взаємодії зміг би збагатити педагогічну дійсність як у теоретичному, так і практичному аспектах.

Метою статті є дослідження характерологічних особливостей культури особистісної взаємодії як базової компетентності педагога.

За своєю природою культура особистісної взаємодії педагога є психологічним утворенням. Підставою до активності людини є діяльність – динамічна система взаємодії людини з навколишнім світом. У процесі цієї взаємодії відбувається виникнення психічного образу і його втілення в об'єкті, а також реалізація суб'єктом своїх відносин з навколишньою реальністю. Будь-який акт діяльності є формою прояву активності суб'єкта, а це означає, що така діяльність має спонукальні причини і спрямована на досягнення визначених результатів.

К. А. Абульханова-Славська наголошує: „Особистість як суб'єкт моделює діяльність, спілкування і поведіння, устанавлюючи співвідношення необхідного і бажаного, необхідного і достатнього, „забезпечує” діяльність (здібностями, уміннями і т. ін.), визначає її контур, структурує міжособистісний простір за прийнятими нею координатами, критеріями, параметрами. Вона встановлює міру своєї активності, рівень складності, ступінь напруженості при необхідній діяльності, домагається пролонгованості поведіння, визначає цінність учинків у певній системі, моделі, що залежить від певного контексту, простору” [1, с. 117]. Для нашого дослідження надзвичайно важливо підкреслити, що особистість як суб'єкт структурує міжособистісний простір за прийнятими нею координатами, критеріями, параметрами. Таким чином, можна говорити про психологічну складову культури особистісної взаємодії педагога, що визначає якість активності в особистісній взаємодії. Вона є підставою для розвитку потреби в самовдосконаленні, а культура особистісної взаємодії забезпечує цей процес.

Особливий інтерес для нашого дослідження представляє дослідження професійно-психологічної культури Н. І. Лифинцевої [6]. Авторка визначає професійно-психологічну культуру вчителя як багатомірне, цілісне-синкретичне явище, модель якого являє собою тривимірний простір, що містить психологічну культуру особистості, культуру професійного поведіння, професійно-психологічну компетентність [6]. Розвиток професійно-психологічної культури припускає відкриття і розширення культурних змістів професійно-педагогічної діяльності в процесі спілкування, спільної діяльності, „співбуття” студента і викладача, розвитку емоційно-ціннісних відносин у професійному співтоваристві [6, с. 4]. Професійно-психологічна культура є спосіб „звертання” до людини, розуміння його внутрішнього „діалогу”, включення й участі в ньому, що вимагає певних схем мислення, навичок звертання до „чужої душі”, психологічної культури [6, с. 7]. Таким чином, культура особистісної взаємодії педагога припускає наявність певного рівня професійно-психологічної культури. Між ними існує взаємозв'язок: культура особистісної взаємодії впливає на професійно-психологічну культуру, а розвинута професійно-психологічна культура обов'язково ґрунтується на високому рівні культури особистісної взаємодії.

За своїм спрямуванням культура особистісної взаємодії є акме-орієнтованим утворенням, і про неї можна говорити як про складову акмеологічної культури особистості. Як цілісна система, акмеологічна культура особистості включає функції (інтегрувальну, координувальну, проектувальну, регулюючу), особистісні якості і діяльнісні прояви, сформованість яких є умовою і передумовою ефективного акме-орієнтованого саморозвитку [2, с. 61].

І
компо
особи
реаліз
суб'єт
Цінні
особи
особи
вона
орієн
втіле
куль
моти
само

розв
особ
ство

всес
теор
пол
від
інд
стр
зум
осс
вза
дія
фа
дія

ко
ін
су
пе
не
зе
о
д
н
с
с

і
(
'

Із позицій системно-структурного підходу культура особистісної взаємодії містить компоненти ціннісно-сміслових орієнтирів педагогічної діяльності. У той же час культура особистісної взаємодії – утворення, що відноситься до індивідуальності, особистості, яка реалізується у творчій діяльності. Якщо цінність дитини, цінність „Я” виступають як основа суб’єкт-суб’єктних відносин, то цінність взаємодії є функцією змісту педагогічної діяльності. Ціннісно-сміслові сприйняття соціокультурного простору освіти стосовно культури особистісної взаємодії являє собою метасистему: за допомогою осмислення, переосмислення особистісних змістів освіти (особистий досвід, аналіз існуючої ситуації, соціокультурних реалій) вона забезпечує розвиток мотиваційної сфери особистості педагога як професіонала. Акме-орієнтований процес є вищим рівнем мотивації саморозвитку, самореалізації, що знаходить своє втілення в індивідуально-творчій діяльності педагога. Таким чином, ми можемо говорити, що культура особистісної взаємодії розкривається як система основних функцій, цінностей, змістів, мотиваційно аргументованої діяльності, сформованість якої є умовою і передумовою творчого саморозвитку, самореалізації педагога в соціокультурному освітньому просторі.

Культура особистісної взаємодії зумовлює становлення педагога як індивідуальності через розвиток потребнісно-мотиваційної, емоційно-когнітивної, духовно-ціннісної сфери особистості, дозволяє осмислити процес особистісної взаємодії як смисложиттєву цінність, створити умови для особистісного росту, самоздійснення свого і зростаючої людини;

Побудова теоретичної моделі культури особистісної взаємодії дозволить глибоко і всебічно проаналізувати змістовні і динамічні аспекти цього феномену. При побудові теоретичної моделі культури особистісної взаємодії ми виходили з наступних методологічних положень: культура особистісної взаємодії зумовлює результативність суб’єкт-суб’єктних відносин у соціокультурному просторі життєдіяльності дітей і є процесом саморозвитку індивідуальності педагога; культура особистісної взаємодії включає ряд взаємозалежних структурно-функціональних компонентів; особливості розвитку культури особистісної взаємодії зумовлені позиціями педагога стосовно цінностей, змістів педагогічної діяльності. Культура особистісної взаємодії реалізується у двох напрямках: зовнішньому – через різні форми, методи взаємодії з учнями і внутрішньому – через саморозвиток відносин до світу, самого себе, діяльності. Отже, культура особистісної взаємодії знаходиться під впливом, принаймні, трьох факторів: особистісних особливостей людини, смисложиттєвих орієнтирів професійної діяльності й особистісних особливостей учнів.

Особистісна взаємодія є процесом суб’єкт-суб’єктних відносин, у якому формується Я-концепція людини, її ставлення до себе, до оточуючих, співвіднесення образу Я з відношенням інших до себе, що мотивує особистість до самовдосконалення, особистісного росту. Суб’єкт-суб’єктні відносини в контексті усвідомлення сторонами змісту взаємодії, емоційного переживання цього змісту сприяють особистісному росту як учнів, так і педагога. Педагогу необхідно визначитися не тільки з ціннісно-смісловими установками своєї діяльності, але і зайняти осмислену аргументовану позицію в особистісній взаємодії з дітьми. Пошук смислу особистісної взаємодії базується на етапах: осмислення питань: „У чому смисл моєї взаємодії з дітьми?”, „Яку я можу надати їм допомогу в особистісному розвитку?” тощо; пошук відповідей на поставлені питання шляхом „занурення” у світ дітей; рефлексія свого життєвого досвіду як сьогодення, так і досвіду дитинства; пошук розв’язання поставлених питань; творча уява як самостійне створення образу особистісної взаємодії.

Розглядаючи культуру особистісної взаємодії у вищевикладених аспектах, ми можемо говорити, що вона є новотвором, що розвивається через актуалізацію смисложиттєвих орієнтирів особистості і дозволяє розкрити якості особистості педагога як суб’єкта особистісно орієнтованої взаємодії. Якості особистості педагога, з одного боку, зумовлені рівнем культури особистісної взаємодії, з іншої, виступають основою саморозвитку особистості педагога, його професійної компетентності. Таким чином, ми можемо говорити, що культура особистісної взаємодії розкривається як система смисложиттєвих орієнтирів у педагогічній діяльності, особистісних якостей і позицій, сформованість яких є передумовою успішності становлення

педагога-професіонала. Високий рівень культури особистісної взаємодії: зумовлює становлення педагога; дозволяє осмислити процес взаємодії як смисложиттєву цінність, створити умови для особистісного росту як свого, так і дітей, творчо виявляти свою індивідуальність; приводить до постановки актуальних завдань взаємодії, що відкривають можливості особистісного росту і самореалізації.

Література

1. Абульханова-Славская К. А. Активность и сознание личности как субъекта деятельности / К. А. Абульханова-Славская // Психология личности в социалистическом обществе: Активность и развитие личности. – М.: Наука, 1989. – С. 110–134.
2. Деркач А. А. Акмеологическая культура личности: содержание, закономерности, механизмы развития / А. А. Деркач, Е. В. Селезнёва. – М.: Изд-во Моск. психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО „МОДЭК”, 2006. – 496 с.
3. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / А. А. Деркач. – М.: Изд-во Моск. психолого-социального института; Воронеж: НПО „МОДЭК”, 2004. – 752 с.
4. Кульневич С. В. Педагогика личности. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://uchebauchenyh.narod.ru/books/uchebnik/soderzanie.htm>
5. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста: Метод. пособие / Н. Б. Крылова. – М.: Высш. шк., 1990. – 142 с.
6. Лифинцева Н. И. Формирование профессионально-психологической культуры учителя: автореф. дис. на соискание уч. степени доктора пед. наук / Н. И. Лифинцева. – Москва, 2001.
7. Сластьонин В. А. Профессионализм учителя как явление педагогической культуры / В. А. Сластьонин // Педагогическое образование и наука. – 2004. – №5. – С. 4–15.

Надійшла до редколегії 21.02.2009 р.

УДК 371.132:615.851:[316.663.5]

Федій О. А.

ПЕДАГОГІЧНА ІГРОТЕРАПІЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті висвітлюються теоретико-методологічні та методичні аспекти підготовки майбутнього вчителя до використання сучасної педагогічної технології ігротерапії. Представлено змістовий та історико-методологічний аналіз поняття „педагогічна ігротерапія”. Виокремлені найбільш ефективні напрями розвитку зазначеної моделі реалізації гуманістичної концепції освіти в умовах вищої школи. **Ключові слова:** педагогічна ігротерапія, підготовка майбутнього вчителя.

Аннотация. В статье освещаются теоретико-методологические та методические аспекты подготовки будущего учителя к использованию современной педагогической технологии игротерапии. Представлен содержательный и историко-методологический анализ понятия „педагогическая игротерапия”. Показаны наиболее эффективные направления развития вышеупомянутой модели реализации гуманистической концепции образования в условиях высшей школы. **Ключевые слова:** педагогическая игротерапия, подготовка будущего учителя.

Annotation. In this article the theoretical, methodological and methodical aspects of future teacher preparation for using modern pedagogical playing-therapy technology are light up. The substantial historical and methodological analysis of „Pedagogical playing – therapy” concept is presented. The most effective directions of development and realization of the afore-mentioned humanism conception model of education are shown in the conditions of high school. **Keywords:** pedagogical playing-therapy, preparation of future teacher.

Новітні завдання вітчизняної освіти та виховання зумовлені комплексним характером проблематики картини сучасного світу, у якому доводиться розвиватися і формуватися підростаючому поколінню. Вона включає в себе загострення соціальних процесів, підвищення психологічної напруги у суспільстві, наслідки науково-технічного прогресу, екологічні проблеми, техногенні катастрофи, виникнення негативних, неконтрольованих інформаційних потоків тощо. За таких соціально-економічних, еколого-технологічних та соціокультурних умов розвитку сучасного суспільства стає актуальною підготовка високопрофесійних фахівців у галузі педагогіки, здатних ефективно та своєчасно здійснювати практичну допомогу дитині, що